

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи КорО1-М18
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Хома Софія Володимирівна

Керівник:
Дмітрієва О.І., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Рецензент:
Вержиховська О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЗАГАЛЬНІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	6
1.1. Дослідження проблеми формування природничої компетентності молодших школярів у психолого-педагогічній літературі	6
1.2. Особливості формування природничої компетентності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями	17
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	28
2.1. Обґрунтування методики дослідження	28
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	44
2.3. Програма формування природничої компетентності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями	55
Висновки до розділу 2.....	74
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

У процесі формування всебічно розвиненої особистості важливе місце посідає формування природничої компетентності, яка характеризує здатність учнів вирішувати доступні соціально та особистісно значущі практичні й пізнавальні проблемні завдання, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа». Таким чином, змістом природничої компетентності є формування і розвиток знань про цілісність світу природи, опанування навички знаходити зв'язки між світом живої та неживої природи, між світом рослин, тварин та людиною, між наслідками діяльності людини і природою.

Засвоєння природничих знань сприяє розширенню світогляду учнів, вихованню зацікавленості та бережному ставленню до природи, розвитку спостережливості, пам'яті, уяви, мовлення, логічного мислення, вмінню аналізувати, узагальнювати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Проблема формування компетентностей, в тому числі і природничих, розкрита у багатьох наукових працях. Зокрема, шляхи модернізації освіти на компетентнісній основі розроблялися: В. Сериковим, Б. Ельконіним, А. Богуш, Н. Кузьміною, А. Марковою, В. Шадриковим, С. Шишовим, Б. Гершунським підкреслюють, що компетентність є комплексною характеристикою особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, Б. Ельконін визначає компетентність як певну характеристику індивіда, що формується в момент його залучення до діяльності, так розвиток компетентностей визначає перетворення ресурсів на продукт; О. Савченко, Д. Равен, В. Болотов, І. Бех під компетентностями розуміють спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання, що дозволяють дитині визначати і розв'язувати завдання характерні для певної сфери діяльності. В. Химинець наголошує, що компетентнісний підхід дозволяє перемістити акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в особистості

здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання та досвід у різних життєвих ситуаціях.

Ознайомлення з природою дітей з порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку розкрито у працях: Н. Павлової, Н. Соколової, А. Катаєвої, А. Сновського, Є. Ковальнової, Н. Морозової та інших. Дослідники вказують, що спілкування з живими об'єктами природи сприяє усвідомленій практичній діяльності та корекції психічного розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями.

Незважаючи на актуальність та проведені дослідження, проблема формування природничої компетентності молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку залишається недостатньо дослідженою, що й обумовило вибір обраної нами теми дослідження «Формування природничої компетентності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями».

Мета дослідження: розробити програму формування природничої компетентності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування природничої компетентності у молодших школярів.
2. Визначити особливості процесу формування природничої компетентності у дітей з інтелектуальними порушеннями.
3. Вивчити рівень сформованості природничої компетентності у дітей з інтелектуальними порушеннями.
4. Розробити програму формування природничої компетентності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Об'єкт дослідження: навчальна діяльність молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження: особливості формування природничої компетентності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної педагогічної літератури; *емпіричні:* констатувальний експеримент, бесіда, анкетування педагогів, спостереження за практичною діяльністю учнів; *статистичні:* кількісний та якісний аналіз результатів дослідження та їх узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці програми формування природничої компетентності в молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати вивчення особливостей формування природничої компетентності в учнів з інтелектуальними порушеннями та шляхів підвищення ефективності відповідного корекційно-педагогічного впливу можуть бути використані в практиці роботи педагогів закладів загальної середньої освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку та у закладах інклюзивної освіти.

База дослідження: КЗ ЛОР Навчально-реабілітаційний центр I-III ст. «Гармонія»; Бориславський заклад загальної середньої освіти I-III ст. №4 імені Стефана Коваліва, Бориславський заклад загальної середньої освіти I-III ст. №3 з інклюзивним навчанням.

Апробація роботи. Результати дослідження були представлені на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2019 р.). Результати дослідження представлені у одній публікації.

Структура роботи. Дипломна робота магістра включає вступ, два розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Основний зміст роботи викладено на 78 сторінках.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дали змогу зробити такі загальні висновки:

Теоретичний аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу визначити, що природнича компетентність – це складова життєвої компетентності, яка являється особистісним утворенням, що передбачає здатність учнів розв'язувати доступні та значущі для них практичні й пізнавальні проблемні завдання, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа».

Визначено, що особливостями формування природничої компетентності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями є: доцільне та систематичне використання додаткового пізнавального матеріалу, ігор, різноманітної наочності; застосування різних спонукань до діяльності; залучення всіх аналізаторів; заняття в ігровій формі, використовуючи змагання, загадки, ребуси, кросворди та виконання завдання на швидкість; коротке та чітке роз'яснення матеріалу, а також обов'язкове використання чуттєвого сприймання; проводити різноманітні спостереження, експерименти та технічні засоби навчання, спостерігати за натуральними об'єктами, організовувати екскурсії, точно висловлюватись, підвищувати активність учнів; використовувати ліплення, конструювання, змальовування чи розмальовування предметів та явищ – це сприяє формуванню природничих уявлень; нові знання вивчати на основі вже здобутих; поступово та змістовно вивчати матеріал.

З'ясовано, що рівень сформованості природничої компетентності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями знаходиться на низькому (55%), середньому (39,3%) та достатньому (5,7%) рівні.

Визначено, що в дітей відсутня самостійність, при виконанні завдань учні потребують постійної допомоги з боку дорослого у вигляді навідних запитань, схем, опорних картинок чи показу зразка роботи.

Виявлено, що значну роль протягом всього навчання варто надавати самостійності виконання, точності виконання, уточняти чи вірно дитина

зрозуміла інструкції, чи впевнена дитина у власних знаннях, чи може вона застосувати їх на практиці та на скільки вони є стійкі.

Розроблену програму варто використовувати для підвищення рівня сформованості природничої компетентності в молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Перспективними напрямками дослідження є апробація розробленої програми формування природничої компетентності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями у закладах загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями та закладах інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навчальний посібник. К. : Веселка, 2008. – 334 с.
2. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Міжнар. фонд «Відродження». Київ : Веселка, 2010. – 336 с.
3. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: Навчальний посібник. К. : Наш час, 2005. – 176 с.
4. Блеч Г.О. Педагогічне забезпечення якості знань розумово відсталих учнів на уроках природознавства у допоміжній школі / Г.О. Блеч // Дефектологія. – 2007. – № 2. – С. 46-52.
5. Блеч Г.О. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : науково-методичний посібник / Київ : Пед. думка, 2012. – 180 с.
6. Блеч Г.О. Дидактичні умови забезпечення якості знань з природознавства у розумово відсталих учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03 / Ін-т спец. педагогіки АПН України. Київ, – 2007. – 22 с.
7. Варакута О. М. Дидактичні умови формування природничих понять в учнів початкових класів : Дисертація / О. Варкута. – Тернопіль, 2001. – 219 с.
8. Висоцька А. М. Організація корекційно-виховних занять із розумово відсталими школярам / А.М. Висоцька // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2012. – №1. – С. 14-17.
9. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти томах. Основы дефектологии / под ред. Т.А. Власовой. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 5. – 368 с.
10. Гончарук О. Формування самосвідомості молодшого школяра у вивченні основ природознавства // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів, 13-14 трав. 2009 р. / М-во освіти і науки України, Волин.

облдержадмін., Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2009. Т. 1. С. 336 - 337.

11. Дефектологічний словник : навчальний посібник / за заг. ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ : Леся, 2011. 528 с.

12. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : науково-методичний збірник / за заг. ред. Бондаря В. І., Луцьке К. В. Київ : Ін-т дефектології АПН України, 2000. Вип.1. 186 с.

13. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: навчально-методичний посібник / Н.О. Макаруч, Г.О. Блеч, А.М. Висоцька, О.В. Чеботарьов, С.В.Трикоз, І.В. Бобренко, І.В. Гладченко. – К. – 2014 – С. 54-55.

14. Дитина із порушенням інтелектуального розвитку : посібник для батьків / С.В. Трикоз, Г.А. Блеч. – Харків : Ранок, 2018. – С. 35-44.

15. Жаркова І. І. Формування предметної природознавчої компетентності молодших школярів шляхом використання проектної технології // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2015. – № 1. – С. 43-49.

16. Засенко В. В. Спеціальна освіта : стан і пріоритети розвитку // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : науково-методичний збірник / [за заг. ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої]. – Київ, 2010. – Вип.1. – С. 3-7.

17. Колесник І.П., Кравець Н.П. Робота з розумово відсталими дітьми-сиротами: навчальний посібник. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 86 с.

18. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – Київ : Наук. світ, 2010. – 260 с.

19. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка : путівник для педагогів / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – Київ : АТОПОЛ, 2010. – 96 с.

20. Коррекционная педагогіка : основы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии [Текст] : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / ред. Б.П. Пузанов. – М. : Academia, 1998. – 141 с.

21. Кузнєцова Л. Активізація пізнавальної діяльності на уроках природознавства у початкових класах // Початкова шк., 2013. – №7. – С. 9-10.

22. Кукалець М. В. Формування природознавчих компетентностей учнів початкових класів у процесі роботи з підручником "Природознавство" // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць. – Рівне, 2013. – Вип.1. – С. – 54-60.

23. Матвєєва М.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку : навчально-методичний посібник / М.П Матвєєва, С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. – 164 с.

24. Малюхова Н.І. Особливості уявлень про неживу природу у слабозорих учнів із інтелект. недостатністю. Дис...канд. пед. наук. – Київ, 1999. – 268 с.

25. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи : навчальний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, О. М. Ляшенко; за заг. ред. О. В. Гаврилова. Кам'янець- Подільський : Друк-Сервіс, 2011. – 312 с.

26. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 312 с.

27. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 260 с.

28. Мякушко О.І. Цілісний підхід як основа формування природничих знань у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Дидактичні та соціальнопсихологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі / О.І. Мякушко. – К. : Інститут дефектології АПНУ, 2000. – Випуск I. – С. 137-142.

29. Мякушко О.І. Тести досягнень в природознавстві для молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку / О.І. Мякушко // Дефектологія. – 2000. – № 2. – С. 21-27.

30. Мякушко О.І. Комплекс діагностичних і навчальних завдань з природознавства : Методичні рекомендації для педагогів початкової ланки загальноосвітніх спеціальних шкіл для дітей з важкими розладами мови та масових шкіл. – К., 2003. – 112 с.

31. Навчальна програма для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей [Електронний ресурс]. – <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcionni-programi/dlya-ditej-z-porushennyami-intelektualnogo-rozvitku>

32. Неведомська Є. О. Формування біологічних понять в учнів 6-9 класів у курсі біології : автореферат канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.

33. Немов Р.С. Психологія: В 3 кн. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 196 с.

34. Обухівська А. Г., Ілляшенко Т. Д., Жук Т. В. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі / А.Г. Обухівська, Т.Д. Ілляшенко, Т.В. Жук. – Київ : Ред. загальнопед. газети, 2012. – 128 с.

35. Підручник Трикоз С.В. Природознавство, 2 клас: підруч. для спец. загальноосвіт. навч. закл. для розумово відсталих дітей / С.В. Трикоз. – К.: Либідь, 2016. – 96с. (4,0)

36. Розвиток психомоторики та сенсорних процесів для 1-4 класів для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями / С.В.Трикоз, Т.Я. Жук // Комплект корекційно-розвиткових програм для 1-4 класів для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями, 2018.

37. Савлучинська Л.Г. Формування природознавчої компетентності учнів поаткових класів на уроках природознавства. Наука і освіта – 2013. – № 6. – С. 111-112.

38. Сак Т.В., Бєскова Н. До вивчення природознавства у класах інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку) / Т.В. Сак, Н. Бєскова // Дефектологія. – 1999. – №1. – С. 28-31.

39. Сак Т.В. Наочні засоби навчання на уроках природознавства у школі інтенсивної педагогічної корекції / Т.В. Сак // Дефектологія. – 2005. – №4. – С. 2-5.

40. Сак Т.В. Особливості повідомлення навчального матеріалу на уроках природознавства у школі інтенсивної педагогічної корекції / Т.В. Сак // Дефектологія. – 2007. – №2. – С.19-22.

41. Сак Т.В. Проектна діяльність на уроках природознавства / Т.В. Сак // Учитель початкової шк. – 2013. – № 5. – С. 49-59.

42. Стадненко Н. М. Нариси з олігофренопсихології / Н.М. Стадненко, М.П. Матвєєва, А.Г. Обухівська. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 200 с.

43. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини : підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.

44. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів перших класів з інтелектуальними порушеннями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.iitta.gov.ua/711423/1/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_1%20%D0%BA%D0%BB.pdf

45. Трикоз С.В. Корекційно-розвивальна спрямованість змісту курсу «Я і Україна» в загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей / С.В. Трикоз // Дефектологія. – 2006. – №2. С. 14-16.

46. Трикоз С.В. Орієнтовне планування уроків навчального курсу "Я і Україна" (підготовчий, 1, 2 класи) / С.В. Трикоз // Дефектологія. – 2007. – № 3. – С. 7-16.

47. Трикоз С.В. Педагогічні технології сенсорного виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку / С.В. Трикоз // Збірник наукових праць за матеріалами конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» : – Суми, 2018.

48. Трикоз С.В. Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології: збірник наукових праць. Вип. №10. – К., 2018. – С. 56-61.

49. Трикоз С.В. Формування часових уявлень у молодших школярів з порушеннями розумового розвитку / С.В.Трикоз // Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології : збірник наукових праць. Вип. 9. К. : ІСП НАПН України, 2017.

50. Трикоз С.В. Формування природничих понять в учнів з порушеннями розумовою відсталістю / С.В.Трикоз // Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : збірник наукових праць : [за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої]. – К. : ТОВ « Поліграф плюс», 2015. – С. 150-160.

51. Хайдарова О.С. Методика вивчення стану сформованості уявлень про навколишній світ у молодших школярів із порушеннями інтелектуального розвитку. Педагогічні науки : збірник наукових праць. – 2017. – Вип. LXXVI (3). С. 170-175.

52. Яковлева С. Вплив раннього втручання на діагностику та психічний розвиток розумово відсталих дітей / С. Яковлева // Дефектологія. – 2008. – №3. – С. 14-16.